UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

DIE WERKSAAMHEDE VAN DIE AMPTENARE BELAS MET DIE ADMINISTRASIE VAN NATURELLESAKE IN DIE ZUID-AFRIKAANSCHE REPUBLIEK TOT 1877.

--ooOoo--

deur

JACQUES MALAN

--ooOoo--

Voorgelê ter vervulling van 'n deel van die vereistes vir die graad

MAGISTER ARTIUM

in die Fakulteit Lettere en Wysbegeerte (Departement van Geskiedenis) aan die Universiteit van Pretoria.

--ooOoo--

AUGUSTUS 1958.

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

INHOUDSOPGAWE

Bladsy.

LYS VAN GERAADPLEEGDE STUKKE ix

VOORWOORD v

HOOFSTUK I : INLEIDING

1. Die verspreiding van die Bantoe in Suidelike Afrika gedurende die Negentiende eeu, met besondere verwysing na die gebied tussen die Limpopo en die Vaal 1

2. Naturelle-administrasie in Kaapland tot 1838 8

HOOFSTUK II : NATURELLE-ADMINISTRASIE VAN DIE BOERE IN NATAL EN DIE ORANJE-VRYSTAAT.

1. Naturelle-administrasie in Natal, 1839 tot 1843 20

2. Naturelle-administrasie in die O.V.S. tot 1877 31

HOOFSTUK III : DIE PATROON VAN NATURELLE - ADMINISTRASIE IN DIE Z.A.R. TOT 1876 : DIE ROL VAN DIE GEWONE LANDSAMPTENAAR.

1. Die algemene administratiewe patroon 42

2. Die werksaamhede van die gewone landsamptenaar ten opsigte van Naturellesake:

(1) Die Kommandant-generaal se aandeel in Naturelle-administrasie 46

(2) Die rol van die Landdros 53

(3) Die posisie van die Kommandant 68

(4) Die Veldkornet as Naturellesake-amptenaar .. 73

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

HOOFSTUK IV : DIE PATROON VAN NATURELLE-ADMINISTRASIE IN DIE Z.A.R. TOT 1876 : SPESIAAL AANGEWYSDE PERSONE VIR NATURELLE-ADMINISTRASIE.

1. Die rol van die Buys-basters ... 96

2. Die Superintendent-gedagte in Zoutpansberg.

(1) Joâo Albasini 107

(2) Jan Vercueil en Abraham Duvenage 117

3. Diplomatieke Agente.

(1) Stephanus Schoeman in Zoutpansberg 120

(2) Jan de Beer in Lydenburg ... 125

(3) Theodor Doms in Wes-Transvaal 129

HOOFSTUK V : DIE PATROON VAN NATURELLE-ADMINISTRASIE IN DIE Z.A.R. TOT 1876 : DIE LAASTE FASE VAN 'N EKSPERIMENTELE STADIUM.

1. Ander aanstellings en metodes van Naturelle-administrasie.

(1) Albasini as Resident-Vrederegter 135

(2) 'n Agent vir Zulusake in Utrecht 139

(3) 'n Kommissaris by die Swazies 141

(4) Geo. Donovan op die Suid-Westelike grens 142

(5) Samuel Melvill in Lichtenburg 143

(6) Spesiale Kommissies 145

2. Voorstelle en Kritiek oor die Administrasie van Naturellesake 148

3. Struwelinge en onmin oor die spesiale amptenare vir Naturellesake 153

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

HOOFSTUK VI : DIE NUWE PATROON, 1876 - 1877.

1. Wet No. 3 van 1876 bied 'n nuwe administratiewe patroon ... 160
2. Die werksaamhede van die Onder-kommissarisse
   (1) Die werksaamhede van W.V. King in Waterberg 169
   (2) Die werksaamhede van Oscar Dahl in Zoutpansberg 172
   (3) Die werksaamhede van C. Schultze in Lydenburg ... 177
3. Shepstone onderbreek die ontwikkeling 182

SLOT 186

REGISTER VAN DIE VERNAAMSTE STAMHOOFDE MET WIE DIE AMPTENARE VAN DIE BOERE REPUBLIEKE TE DOEN GEKRY HET TOT 1877 194

PERSONEREGISTER 189

My opregte dank aan
Dr. F.J. du Toit Spies
vir sy leiding in verband
met hierdie verhandeling

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

V O O R W O O R D.

Kontak tussen Westerling en Inboorling, lg. ook met 'n eie volksaard, taal en kultuur, het in geen ander gebied ter wêreld die probleem opgelewer wat die kontak tussen Blank en Bantoe in Suid-Afrika opgelewer het nie. Kontak tussen anderssoortige rasse is op sigself 'n steurende faktor in die geskiedenis van sodanige gemeenskappe maar nie noodwendig 'n faktor wat 'n stryd sal ontketen nie. In Suid-Afrika is egter 'n stryd van geen geringe omvang nie ontketen om verskeie redes.

Die inheemse Boesman en Hottentot in suidelike Afrika was, met die koms van die Blankes, reeds na die heel suidelike geweste van die gebied verdring deur die voorposte van Bantoe wat in suidwaartse golwe uit die omgewing van die Groot Mere en die Skeurvallei verhuis het. Die Bantoe het gestuit teen die Boere, 'n klein volkie, uit en gewortel in die bodem van Suid-Afrika, wat op hulle beurt vanaf 1795 te doene gekry het met 'n anderstalige blanke gemeenskap, die Engelse. Laasgenoemde volk het vele jare ondervinding van kolonisasie en derhalwe kontak met inboorlinggroepe gehad. Die Afrikaner het egter sedert sy vroegste bestaansjare eie idees gehad ten opsigte van Naturellesake wat fundamenteel verskil het van dié van die Engelse.

Bogemelde kan beskou word as die twee hooffaktore wat die verhoudinge tussen Blank en Bantoe versteur het - 'n verstoring wat deur die jare heen 'n ernstige vraagstuk geskep het en 'n kompleks van probleme vir sowel Blank as Bantoe besorg het.

Uit die oogpunt van die Blanke was een van die probleme die wyse waarop hierdie laerstaande kultuurras met 'n eiesoortige volksaard - algemeen beskou as barbare vanweë sekere rites en gebruike - geadministreer moes word.

Dit is ons doel in hierdie studie om die geskiedenis van Naturelle-administrasie in die Z.A.R. tot 1877 na te gaan soos dit geopenbaar word in die werksaamhede van die amptenare wat daarmee belas was, 'n motivering vir die handelinge van die regering te soek en die gevolge van die handelinge na te gaan.

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

In ons studie sal ons aantoon wie die Bantoe is en van waar die Z.A.R. se amptenare hul agtergrond ten opsigte van die Bantoe en die administrasie van hul sake gekry het. Sodanige agtergrond-hoofstukke (Hoofstukke I en II) word as noodsaaklik beskou vir 'n goeie begrip van die administratiewe patroon wat in die Republiek ontplooi het voordat Shepstone die ontwikkelingsgang onderbreek het met die anneksasie van die Republiek in 1877.

Verder moet deurgaans in gedagte gehou word dat, hoewel van „administrasie" en 'n „administratiewe patroon" gepraat sal word, in werklikheid administrasie, veral in die wordingsjare van die Republiek, miskien meer 'n kwessie van militêre optrede ter handhawing van orde en veral ter selfhandhawing was, as van 'n uitgewerkte administratiewe organisasie met vasgestelde prosedures, kanale ens.

Amptenare in die Republiek was skaars. Dié wat daar was het vir geringe of geen besoldiging verantwoordelikhede aanvaar waarvoor hulle soms geestelik en materieel nie opgewasse was nie.

Voorts moes hulle in verskillende hoedanighede by verskillende geleenthede optree met die gevolg dat siviele administrasie en militêre optrede soms so ineengestrengel was dat 'n gebeurtenis óf onder 'n administratiewe geskiedenis soos hierdie óf 'n militêre geskiedenis kan ressorteer. In sodanige gevalle, hoofsaaklik gevalle waar militêre optrede nodig (en oorwegend) was in verband met administratiewe aangeleenthede soos belastinginvordering, pas- en woongebiedreëlings ens., is daar nie veel in besonderhede ingegaan nie.

Bo en behalwe die akademiese doel van hierdie studie word dit vertrou dat dié stuk tesame met sodanige ander bronmatig-gefundeerde studies, 'n beter begrip van die geskiedenis van Suid-Afrika, veral insovér dit Naturellesake en Blank-Bantoe-verhoudinge raak, sal meebring.

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

Die baanbrekerswerk in hierdie rigting is ongetwyfeld gedoen deur Dr. J.D. Huyser [(1)] en Dr. P. van Biljon [(2)] maar veel navolging het hulle ongelukkig nog nie ondervind nie.

Dit was in ieder geval aan 'n Edgar Brookes oorgelaat om die geskiedenis van Naturellebeleid in Suid-Afrika [(3)] te boek te stel en aan 'n Agar-Hamilton om die Voortrekkers se Naturellebeleid [(4)] aan die wêreld bekend te stel!

Studies oor die oorloë teen Mabhogo (Mapog), Mphephu, Sekhukhune, Modjadji en andere mag wel waarde hê maar kan uiteraard nie in dieselfde groep val as die werke van Huyser, Van Biljon (en tot 'n mate T.S. van Rooyen)[(5)] en onlangs A.E. du Toit [(6)] nie.

---

(1) Die Naturellepolitiek van die Z.A.R. (D.Litt-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1936.)

(2) Grensbakens tussen Blank en Swart in S.A. (Kaapstad, 1947.)

(3) The History of Native Policy in South Africa. (Pretoria, 1927.)

(4) The Native Policy of the Voortrekkers. (Kaapstad, 1928.)

(5) Die Verhouding tussen Boere, Engelse en Naturelle in die Geskiedenis van Oos-Transvaal tot 1882. (Argiefjaarboek, 1951, I.)

(6) The Cape Frontier : A Study of Native Policy with special reference to the years 1847 to 1866. (Argiefjaarboek, 1954, I.)

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

Hoewel Naturellesake in die algemeen redelik aandag geniet in historiese studies, is tot dusver nog net terloops aandag geskenk aan Naturelle-administrasie[(7)] en daar bestaan ongetwyfeld 'n behoefte aan 'n omvattende studie van die geskiedenis van Naturelle-administrasie in Suid-Afrika.

Ten slotte dien daarop gelet te word dat in hierdie studie gepoog word om die name van Bantoe-stamhoofde en stamme volgens die hedendaags-aanvaarde spelling te skryf waar die name nog herkenbaar was! In gevalle waar die spelling op die oorspronklike dokument nie in verband gebring kan word met bekende stamhoofde nie, is die spelling van die oorspronklike dokument behou. Eweneens is in aanhalings die oorspronklike spelling behou.[(8)]

---

(7) Bv. Geskiedenis van Suid-Afrika, Deel II, onder redaksie van A.J.H. van der Walt, J.A. Wiid en A.L. Geyer. (Kaapstad, 1951), pp. 461-462.

(8) Besonderhede in hierdie verband is goedgunstiglik deur die Staatsetnoloog, Dr. N.J. van Warmelo, verstrek.

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

LYS VAN GERAADPLEEGDE STUKKE

A. ARGIVALE BRONNE.

I. Ongepubliseerd: (Transvaalse Argief, Pretoria.)

1. Staatsekretaris : (Afdeling Binnelandse sake) Inkomende Stukke, 1854-1877. (Algemene verwysing S.S., aangedui met R.)

2. Notule van die Uitvoerende Raad, 1857-1877. (Die band word aangedui deur die letters U.R. en die besluit deur die letters U.R.B.)

II. Gepubliseerd:

1. A Manual for the Guidance of Field-Cornets in the Colony of the Cape of Good Hope, containing selections from the Ordinances and Acts of Parliament, introductory and other chapters explanatory of a field-cornet's duties and responsibilities, with a table of contents and index. Published by Authority. (Kaapstad, 1895).

2. Bird, J. : The Annals of Natal, 1495-1840. Vols. I en II. (1809).

3. Breytenbach, J.H. en Pretorius, H.S. : Notule van die Volksraad van die Suid-Afrikaanse Republiek, volledig met alle bylae daarby. Dele I tot IV. (S.A. Argiefstukke, Transvaal, Nos. 1 tot 4.) (Kaapstad, 1949, 1950, 1951 en 1952 resp.)

4. Duties of Field-Cornets. Selections from the Ordinances and Acts of Parliament of this Colony relating to the duties of Field-Cornets, with a table of contents and index. Published by Authority. (Kaapstad, 1877.)

5. Eybers, G.W. : Bepalingen en Instructien voor het Bestuur van de Buiten-districten van de Kaap de Goede Hoop (1805). (1922).

6. Jeppe, F. en Kotze, J.G. : De Locale Wetten der Zuid-Afrikaansche Republiek, 1849-1885. (Pretoria, 1887).

7. Krynauw, D.W. en Pretorius, H.S. : Transvaalse Argiefstukke. S.S. Inkomende stukke 1850-1853. (Pretoria, 1949).

8. Preller, G.S. : Voortrekkerwetgewing. Notule van die Natalse Volksraad, 1839-1845. (Pretoria, 1924.)

9. Pretorius, H.S. en Kruger, D.W. : Voortrekker Argiefstukke, 1829-1849. (Pretoria, 1937).

10. Theal, G.M. : Basutoland Records, Vol. I, II & III. (Kaapstad, 1883).

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

11. Transvaal Native Affairs Department : A Short History of the Native Tribes of the Transvaal. (Pretoria, 1905).

12. Van der Vyver, W.B. en Breytenbach, J.H. : Notule van die Volksraad van die O.V.S., volledig met alle bylae daarby. (S.A. Argiefstukke, O.V.S. Nos. 1 en 2.) (Kaapstad, 1952).

13. Wetboek van den Oranjevrijstaat, 1854-1891. (Bloemfontein, 1892).

III. Kontemporêre Publikasies:

1. Staats Courant der Zuid-Afrikaansche Republiek, 1847 tot 1877.

B. SEKONDÊRE BRONNE:

I. Ongepubliseerd.

1. De Vaal, J.B. : Joâo Albasini (1813-1888) - Die rol wat hy in die geskiedenis van Noord-oostelike Transvaal gespeel het. Deel I. (M.A. - verhandeling aan U.K.O.V.S., 1945).*

2. Huyser, J.D. : Die Naturellepolitiek van die Suid-Afrikaanse Republiek. (D.Litt-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1936.)

3. Reyneke, C.J.J. : Die Kollege van Landdros en Heemrade onder die Voortrekkers, met spesiale verwysing na die rol wat dit gedurende die wordingsjare van die Suid-Afrikaanse Republiek vervul het. (M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1947.)

4. Van Heerden, J.J. : Die Kommandant-generaal in die geskiedenis van die Suid-Afrikaanse Republiek. (D.Phil.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1949.)

5. Verslag van die Kommissie vir die Sosio-Ekonomiese Ontwikkeling van die Bantoe-gebiede binne die Unie van Suid-Afrika. (Pretoria, 1955.)
Vol. I, Hf. 1, 2, 3.
Vol. II, Hf. 4.
Vol. VI, Hf. 17.
Vol. XVI, Hf. 44.

---

* Hierdie verhandeling is later tesame met dr. De Vaal se doktorale proefskrif oor dieselfde onderwerp in die Argiefjaarboek vir S.A.Geskiedenis (1953, I) gepubliseer. Dr. de Vaal se M.A.-verhandeling is egter deur my in manuskripvorm geraadpleeg en word in die voetnotas aangehaal as De Vaal I terwyl die doktorale proefskrif aangehaal word as De Vaal, Argiefjaarboek, 1953, I.

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

6. Vorster, J.A. : Die Engelse Administrasie van Transvaal gedurende die Eerste Anneksasie-tydperk, 1877-1881. (M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1951.)

II. Gepubliseerd:

1. Agar-Hamilton, J.A.I. : The Native Policy of the Voortrekkers (An essay in the history of the interior of South Africa, 1836-1858). (Kaapstad, 1928).

2. Brookes, E.H. : The History of Native Policy in South Africa from 1830 to the present day. (Tweede hersiene druk, Pretoria, 1927).

3. Bruwer, J. : Die Bantoe van Suid-Afrika. (Johannesburg, 1956).

4. De Vaal, J.B. : Die Rol van João Albasini in Geskiedenis van die Transvaal. (Argiefjaarboek vir Suid-Afrikaanse Geskiedenis, 16e Jaargang, 1953, deel I.)

5. Du Plessis, A.J. : Die Republiek Natalia. (Argiefjaarboek vir S.A.Geskiedenis, 5e Jaargang, 1942, deel I.)

6. Du Toit, A.E. : The Cape Frontier, a study of Native Policy with special reference to the years 1847-1866. (Argiefjaarboek vir S.A.Geskiedenis, 17e Jaargang, 1954, deel I.)

7. Evans, I.L. : Native Policy in Southern Africa. An Outline. (Cambridge, 1934.)

8. Frank, O.: Aankoms van die Bantoes in Suid-Afrika. (Pretoria, 1930 (?).)

9. Genetica: Nederlandsch Tijdschrift voor Erfelijkheids- en Afstammelingsleer. Redakteure: Dr. J.P. Lotsy en Dr. H.N. Kooiman.
10e Deel. ('s-Gravenhage, 1928.)
(Hf. II(2) Hybrid Nation of the Buys-Kaffirs.)

10. Gie, S.F.N. : Geskiedenis van Suid-Afrika of ons Verlede. Deel II (1795-1918) Stellenbosch, 1939, 3e druk.)

11. Grobbelaar, J.J.G. : Die Vrystaatse Republiek en die Basoetoe-vraagstuk (Argiefjaarboek vir S.A.Geskiedenis, 2e Jaargang, 1939, deel II.)

12. Leyds, W.J. : De Eerste Annexatie van de Transvaal. (Amsterdam, 1906).

13. Leyds, W.J. : Het Insluiten van de Boere-Republieken. Dele I en II. (Amsterdam, 1914).

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

14. Marais, J.S. : Maynier and the First Boer Republic. (Kaapstad, 1944).

15. Midgley, J.F. : The Orange River Sovereignty, 1848-1854. (Argiefjaarboek vir S.A.Geskiedenis, 12e Jaargang, 1949, deel II.)

16. Millin, S.G. : King of the Bastards. (London, 1951).

17. Preller, G.S. : Andries Pretorius, Lewensbeskrywing van die Voortrekker Kommandant-Generaal. (1937).

18. Preller, G.S. : Piet Retief. (10e Druk, Kaapstad, 1930).

19. Rogers, H. : Native Administration in the Union of South Africa. (2e Druk. Hersien namens die Departement van Naturellesake deur P.A. Linington. (Pretoria, 1949).

20. Samevatting van die Verslag van die Kommissie vir die Sosio-ekonomiese ontwikkeling van die Bantoegebiede binne die Unie van Suid-Afrika. (Pretoria, 1955. U.G. 61/1955).

21. Schoeman, A.E. : Coenraad de Buys : The First Transvaler. (Pretoria, 1938).

22. Sullivan, J.R. : The Native Policy of Sir Theophilus Shepstone. (Johannesburg, 1928).

23. Theal, G. Mc Call : The Yellow and Darkskinned people of Africa South of the Zambesi. (London, 1910).

24. Theal, G. McCall : History of South Africa since 1795.
Vol.I (4e Druk, 1915).
Vol.II (4e Druk, 1915).
Vol.III (3e Druk, 1916).
Vol.IV (4e Druk, 1919).
Vol.V (Hersiene Druk, 1920).

25. Van Biljon, P. : Grensbakens tussen Blank en Swart in Suid-Afrika. 'n Historiese Ontwikkeling van Grensbeleid en beleid van Grenstoekenning aan die Naturel in Suid-Afrika. (Kaapstad, 1947).

26. Van der Walt, A.J.H. e.a. : Geskiedenis van Suid-Afrika, Dele I en II. (Kaapstad, 1951).

27. Van Jaarsveld, F.A. : Die Veldkornet en sy aandeel in die opbou van die Suid-Afrikaanse Republiek tot 1870. (Argiefjaarboek vir S.A.Geskiedenis, 13e Jaargang, 1950, deel II).

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

28. Van der Merwe, P.J. : Die Noordwaartse Beweging van die Boer voor die Groot Trek, (1770-1842). (Den Haag, 1937).

29. Van der Merwe, P.J. : Die Trekboek in die Geskiedenis van die Kaapkolonie, 1657-1842. (Kaapstad, 1938).

30. Van Rensburg, A.P.J. : Die rol deur Landdroste, Vrederegters en Veldkornette in die distrik Bloemfontein 1854-1880 gespeel. (Argiefjaarboek vir S.A.Geskiedenis, 17e Jaargang, 1954 deel II).

31. Van Rooyen, T.S. : Die verhoudinge tussen die Boere, Engelse en Naturelle in die Geskiedenis van die Oos-Transvaal tot 1882. (Argiefjaarboek vir S.A.Geskiedenis, 14e Jaargang, 1951, deel I).

32. Walker, Eric A. : The Great Trek. (Londen, 1934).

33. Walker, Eric A. : Historical Atlas of South Africa. (Kaapstad, 1922).